

A MAGYAR ÉLET ÉRTELMÉRŐL

MAGYARNAK LENNI annyit jelent, mint hinni a magyar nemzet örökkévalóságában. Ez a hit volt az, amely a nemzetet mindezideig megtartotta. Ez a magyar csoda titka, — mert csak a hit művel csodákat. Most az ismét elkövetkezett kételyek és gondok idején eszmélünk rá fájdalmasan, hogy ennek a hitnek templomot építeni elmulasztottunk. S annyi tévelygés és mulasztás után ezentúl egy pillanatra sem feledkezhetünk meg arról az igazságról: elpusztul az a nemzet, amely lelkében elhiszi, hogy van nála Isten előtt kedvesebb, hogy van nála más nép drenddten értékesebb.

Nem dacból származó túlzás van-e ezekben a megállapításokban, amidőn korunkat köztudomásúlag az jellemzi, hogy nemcsak államok, népek, nemzetek pusztulásával számol, hanem át van itatva egész szellemisége a kultúrák múlandóságának tudatával? Az európai érték-bábel összeomlása után még megmaradt értékeinket talán a kétségbeesésből származó azzal a hittal akarjuk védeni, amiről a költő azt mondja: „Hiszek hitetlenül Istenben, mert hinni akarok s mert... sohse volt még így rászorulva sem élő, sem halott“. Származzon ez a „túlságos hit“ dacból vagy kétségbeesésből vagy következzen szükségszerűleg a nemzeti közösségben élésből, a probléma természete azt kívánná, hogy az élményt feltáró gondolatok és szemlélet révén s ne száraz fogalmak segítségével igazoljuk állításainkat. Ez azonban túl hosszadalmas eljárás volna s egyébként is hit, örökkévalóság általános voltuknál fogva alkalmasak, hogy fogalmi rövidítésekben határoljuk s itt használt értelmüket, míg magát a nemzeti lét örökkévalóságára irányuló hitélményt igyekezni fogunk inkább szemléletesen megvilágítani.

Első feladatunk annak megállapítása, hogy van-e ma ilyen vagy hasonló hit egyáltalában a magyar nemzetben, amilyenről beszélünk. Könnyű volna a múltra hivatkozni, Balassa Bálinttól kezdve mindmáig minden magyar költő élete művéből kimutatható ennek a hitnek jelenléte és Adynak a három magyar múzsa: Dac, Gond s Hit ihlette költészetét ezzel a kérdéssel való vívódás itatja át. A jelenben maradván, elég egy egész rövid ideig tartó személyesen vezetett „ankét“, hogy meggyőződjünk arról, mennyivel többen vannak ennek a hitnek hordozói, semmint gondoljuk. Azt kérdeztem háromnegy magyarától a márciusi döbbenet csendjében: „Mennyi időt

adtok még a magyarságnak? Három-négy évszázad után él-e még a magyar nemzet?“ A kapott ingerült válaszok után feljebb-feljebb mentem az időhatárban, míg végre a vizsgálat eredményét ebben a mondatban tudtam összefoglalni: hiszen ezek fanatikusan mind azt akarják, hogy a magyar nemzet a világ végéig éljen s anélkül, hogy tudnák, az erről való meggyőződés van minden gondolatuk alján. Nem pislákoló hit ez tehát, hanem orkán, amelyben ellenállhatatlan erő van, amely azonban nincsen semilyen egységes cél szolgálatába fogva, amely alszik s amelynek energiái kihasználatlanok. Soréi, akit Mussolini is mesterének ismert el, írja, hogy minden ember lelkében van egy metafizikai tűzhely, amelyet élete folyamán a hamu belep, de a tűz ritkán alszik ki alatta s ha a nagy Ébresztő jön, amely szavával lefűjja a lerakodott hamut a lelkekről, a tűzhely lángja újraéled. Fűzzük hozzá, ha egy nemzet életében hosszabb ideig nem következik el olyan hivatásos nagy államférfiú, aki ezt a feladatot elvégzi, úgy a nemzet az önmagáról való megfeledkezés útjára téved.

A másik alapvető kifogás, amelyet eleve erőtlenné kell termünk, az, hogy a magyar ember jelentését önmagával határoztuk meg, mondván, hogy olyan ember, aki hisz a magyar nemzet örökkévalóságában. Ezzel elsősorban azt állítottuk, hogy a magyar nemzet előbb van meg, mint az őt alkotó egyesek. Eltekintve attól, hogy az örökkévalóságnak ez a hite, amelyről beszélek, legtisztultabb formájában posztulálja a magyar nemzetnek mint eszmének, az ezt hordozó és megvalósító egyeseknek és a közösségnek magának élete előtt való és élete után folytatódó létezését, — pozitivistá lelkületből eredő kételyekre való tekintettel külön is hangsúlyozzuk, hogy itt az „igazi“ magyar emberről van szó. Ennek következtében meghatározásunk így hangzana: az igazi magyar ember hisz nemzete örökkévalóságában. Ezt a megállapítást azzal kell mindjárt kiegészíteni, hogy ez parancsoló hit, amely irányítja vagy kellene hogy irányítsa földi életében hordozóját.

Említsük meg, hogy a nemzet egyetemén belül számosan lesznek olyanok, akik értetlenül állanak minden ilyen, velük szemben megnyilvánuló magatartás-igénnyel szemben, azt nem értik, mert hiányzik belőlük az értékazonosság, vagy hiányzik belőlük az az energia, amely más tendenciával és egyéni érdekek által befogott lelki erőiket felszabadítani s ebben az irányban újjárendezni tudná. Vannak gyávák, akik ösztönösen megérik, hogy ez nem kényelmes hit, mert harcra késztet, finom érzékkel sejtik, hogy ha ennek a hitnek odaadják magukat, észre sem veszik és már kockázatot jelentő harc vonalba fejlődtek, ahol drága életük lesz esetleg a tét. S végül elég számosan vannak magán a nemzeti vagy mondjuk az állami kereten belül is olyanok, akik ebben a hitben provokációt látnak éppúgy, mint minden idegen, akiknek a magyarságról szóló elítélő nyilatkozataiban mindig felfedezhető az a düh, amit ez a hit belőlük kivált. Ez a hit, amely ha nem tudatosan is, de a nemzet minden tagjában él, annak valóban sajátos színezetet ad; az általa meghatározott létérzés különböztet elsősorban meg bennünket Európa minden más nemzetétől s lehet, hogy ezt érezve minősítették sokszor csodálkozva, sokszor gyű-

lölve bennünket ázsiaiaknak, ázsiai puszták emlékét máig őrző, idevévedt nomádoknak.

Ez a hit magától értetődöttségében állami létünk fundamentuma és ennek megtámadottságát hosszú időn keresztül nehezen viselheti el egy nemzet, ha tagjai nem váltak már a fejlődés, helyesebben a történelem folyamán a nemzet öntudatos tagjaivá. A fejlődés dialektikája tudniillik az, hogy ez a magától értetődő hit a történelem folyamán meg-megrendül. A hitet követő kétely szintéziséből származik a kötelezettséget magában foglaló az a hit, amely nemesebb és nagyobb hivatású, mint az előbb említett — s egész nemzeti létünket kísérő örök kétségbeesés és aggodalom felett általa lettünk úrrá. Amidőn a népben vagy a parasztsztyályban bízunk, mint a nemzet elpusztíthatatlan örök erőforrásában, nem utolsó sorban az ő nyugodt, kételyek által meg nem tépett, megingathatatlan hitükre akarunk építeni. Primitív népek belepusztulnak abba, ha hitüket megcsúfolják. Erős nemzeteknél a vak életösztön a történelem folyamán minden kétségbeesés legyőzése után gazdagabban, hivatástudattá nemesedik. Kultúra és a közösség életébe való bekapcsolással kell a népet ebben az irányban is ellenálló erejű nemzetté emelni.

Az egyes emberi csoportokat aszerint a szempont szerint is lehet különböztetni, hogy milyen mértékű fennállásra számítanak annak tagjai, milyen hosszú idő az, ameddig elképzelésük szerint a csoport fenn fog maradni. Különbséget jelent az is, hogy a csoport fennmaradása, életének tartóssága, hitük szerint tőlük függ-e elsősorban, vagy pedig úgy érzik, hogy a fennmaradás nem kizárólag az ő művük. Bárhogy is legyen azonban, minden csoport életműködésére döntő befolyású, hogy milyen véleménnyel vannak tagjai annak élettartamát illetően. Az élettartamot viszont jelentékenyen befolyásolja tagjainak ez a hite, amelyet elsősorban a közösség állni szolgált érték szeretete, az annak szolgálata iránti hajlandóság határoz meg. Minél magasabbrendű a csoport, annál hosszabb ideig való fennmaradásába hisznek tagjai. Nem az emberiség örökkévalóságában hiszünk azonban, az nem formált egység — a legmagasabb értékű formált emberközösség a nemzet.

Többek által szépen kidolgozott elmélet az, amely szerint magának a hitnek átélésére, a hitélményre, talán minden nemzedéken belül két-három ember alkalmas csupán s a hitbeli zsenialitás éppen olyan ritka, mint a teremtő géniusz más megnyilatkozása. A hitbeli zseni élményeinek átvételére alkalmas, arra képes emberek száma is elég szűkreszabott egy-egy közösségen belül, s a tömegek számára nem marad más, mint e keskenyebb réteg már halkult értékű élményeinek közvetítésével, azok felhasználásával épített szervezet, amely a benne való részvétel által készíti elő és formálja azokat a lelkeket, akik majd többre és a legtöbbre alkalmasak lesznek.

Ez a hit továbbá az a legfontosabb tényező, amely a közösség egyes csoportjait a leghatározottabban elkülöníti egymástól. A parancsoló hit, az öntudatos hit és az öntudatlan hit átszínezi az egész szellemi életet s megteremti minden más szempontú társadalmi réteg-

zödést áttörve, azoknak közösségét, akik hasonló hitélmény által vannak összekapcsolva.

Arról van szó tehát, hogy valamit, amit tudok vagy tudni vélek, érzelmileg átszínezve bizonyossággá teszek, valamit, aminek igazságmagva van, érzelmeim által irányítva, mert lehetőségeket sejték az értékvalósulás irányában, nem bizonyítható elemekkel is egységgé egészítem ki, amely folyamatot a közösségben élés tesz elsősorban könnyűvé és lehetségessé, öntudatlanul minden életnyilvánulás mögött ott van a múltak öröksége, a nevelés és kultúrában való részvétel következtében egy ilyen, először még nem tudatos meggyőződés, amely később a kétségbeesés fázisain keresztül parancsoló hitté változik.

A nemzet örökkévalóságában hinni senki sem Kanttal a kezében tanult s annak, amit mi ezzel a kifejezéssel jelöltünk, egy sajátos, egyénekenként változó színezetű és intenzitású, de alapjában azonos élmény fog megfelelni. A nemzet, — tagjainak meggyőződése és hite szerint nem halhat meg. Ez ismét többfélet jelenthet. Jelenti például azt, hogy nem tudom a nemzet halálát elképzelni, nem akarom elképzelni, mert az egyértelmű volna azzal, hogy gondolatban gyilkosságot követek el. Kitér lehetőleg mindenki az általa szeretett lény halálának elképzelése elől, bár tudja, hogy az be fog következni. Tudom azt s amikor kimondtam, már kétségem támadt, hogy „tudás”-e ez, hogy nemzetem el fog majd egyszer pusztulni; de már nem is hiszem, mert hiszen a lehetősége megvan, hogy éljen a világ végéig. Amit tudok, hiszek, az az, hogy nemzetek és kultúrák elpusztultak e földön látható formájukban. Ez kétségtelen. Kétségtelen továbbá az is, hogy más nemzetek, erősebbek és hatalmasabbak, pusztulását el tudom képzelni. Lehetséges, hogy más nemzetek fiai is hisznek nemzetük örökkévalóságában, erre azonban csak következtethetek, ebben nem vagyok bizonyos. Nem tudok hinni más nemzet öröklétében, éppen úgy, mint ahogy nem hiszek Mohamedben. S tudom, hogy vannak mohamedánok, de nem hiszem, hogy mekkai zarándokok mutatják meg az igaz életre vezető utat a keresztényeknek. A saját nemzetünk örökkévalóságába vetett hit és más nemzetek hasonló hite azonban megfér egymás mellett, nem zavarják egymást. Az, amiben bizonyos vagyok, hogy mi a jelzett értelem szerint ebben a hitben élünk oly erősen, hogy csak kozmikus katasztrófa pusztíthatja el nemzetünket, — vagy önönmagunk. Meghatározásunkat tehát, mert ebben a hitben csak magyar ember élhet s mert a magyar nemzet fennmaradásában hiszünk ilyen módon, így kell megváltoztatni: magyar az, aki a magyar nemzet fennmaradásában hisz, tehát nem egy másikéban. S ezzel a hittel nem lehet két nemzet örökkévalóságában hinni.

Ez az örökkévalóságba vetett hit elsősorban a jövő felé mutat, ami a halhatatlanság szó választását tenné indokolttá. Azonban az kevésbé látszik megfelelőnek, mert hiszen a múltba visszamenőleg is minél távolabbi eredetet keresünk s ez sohasem elégíti ki hitünket. Először — ez a „Honnan” mítosza — igyekeztünk lehető távolról származtatni őseinket, minél távolabb Keletre helyezni el az őshazát. A Volga-vidéke túlközel van, Ázsia belseje már jobban megfelel, mert kevésbé felkutatott földterület; időbe visszamenőleg Árpád őseit

keressük s éber figyelemmel kell vigyázni arra, hogy amikor erre az eredetre emlékezünk, ne már mai kész formájában tételezzük fel a távoli időpontban is a magyar nemzetet. De ilyen módon jutunk el ahhoz, hogy maga az abszolút szellem, a nemzet mint Istennek egy gondolata, nem kizárólag filozófusok konstrukciója, hanem annak gondolati elemei, a közösségek lelki életében, ami egyébként természetes, maradéktalanul adva vannak. Mert nem az egymásután következő nemzedékek végtelennek érzett sora az, ami az örökkévalóság hitét kiváltja. Van egy eszme, amely soha meg nem valósítható és d nem érhető, örök értékek sajátos aránya és egyszerű szép formája, ami a nemzet iránycsillaga, amely felé halad a történelem országútján, amdyhez hasonló értékek élnek lelkében, ott tükröződnék vissza s — ebben az örökideában, ezeknek az azonos és hasonló értékeknek örökkévalóságában hiszünk.

A maradandóság, mint a múlandóság ellentét-párja látszana még megfelelőbbnek ennél az élménynek visszaadására és kifejezésére. Azonban ez azért vetendő d, mert az örökkévalóság csdekvésre készítő normaigényét, valami fátum által lefátyolozott, letompított színben tartalmazza csupán s bár ebben a formájában jellemző is, azonban minden látszat ellenére az „örökkévalóság“ jobban kifejezésre juttatja azt, amit mondani akarunk.

Ez az örökkévalóság hite nem kényelmes hit. — Nem a tartóssági reklámokkal egyértelmű. Sok ideig tart, elpusztíthatatlan, mindezek az attribútumok megilletnek dolgokat, amelyek nem értékek; amennyiben valami érték, annak időben való kiterjedését és hatását az örökkévalóság jellemezheti csupán. A szellem örökkévalóságába vetett ezt a hitet kiegészítheti azután a nagyobb, az ős-hitforrásból táplálkozó meggyőződés a lélek halhatatlanságáról.

Még kiegészítőleg álljon itt a kételyektől szabadulni nem tudók számára Babits fordításában a következő Kant-idézet: „Úgy kell csdekednünk, mintha lehetséges volna és ha még egész teoretikus fejtegetésünk csupa csalódás volna, akkor sem lehetne csalódás a maxima: tégy meg mindent ezért a nagy célért, mert ez kötelesség.“

MI A MAGYAR NEMZET, mi az, aminek örökkévalóságában hiszek? ez az a kérdés, amdynek eldöntésén fordul meg ez okfejtésben minden. A tudás-szociológiának tanulságai szerint konkrét társadalmi helyzet és kor döntően befolyásolják fogalmaink megalkotását. Sehol sem olyan szembetűnő talán ez, mint a faj, nép, nemzet fogalmakkal kapcsolatban. Az a körülmény, hogy az állam határain belül az azt alkotó nemzeteken kívül élnek-e más népek, vagy a birodalomnak vannak-e az ébredéshez közelálló idegen népességű részei, vagy hogy élnek-e az államot alkotó nemzetnek leszakadt vagy elszakított részei más államokban, továbbá, hogy az önfenntartáson túl van-e hódításra hajtó energia az államot alkotó nemzetben vagy az csak a lét fenntartásához elég — mindezek a tényezők rányomják bélyegüket az egyes nemzetfogalmakra s megnehezítik a lényeg felismerését. Ebből következik, hogy minden egyes nemzeti létet élő közösségnek kötelessége kielemezni azokat a tényezőket, amelyekből a saját maga nemzeteszmenyét kidol-

gozhatja s ha úgy tetszik, a többiek elhanyagolásával, vagy azokat esetleg az összehasonlítás bázisaiul felhasználva, nemzet-fogalommal általánosíthatja. Az semmi esetre sem vezethet célhoz, ha én ezeknek a kész és más történeti politikai helyzetből következő fogalmaknak felhasználásával akarok a magyar nemzet-fogalomhoz eljutni. Feladatunk szempontjából egyébként nem is a nemzet fogalmára van szükségünk, hanem a nemzet-élményre s a nemzet eszméjére. Ezeknek kidolgozása a magyar történelemből és a magyar irodalomból lehetséges, továbbá politikusaink, közíróink megnyilatkozásaiból s a lényeg intuitív megragadásából. Csak ennek van itt fontossága, mert hiszen ebbe vetett hitről lehet szó csupán. A nemzet örökkévalóságában hisz az is, sőt talán elsősorban az, akinek a nemzet „csak“ élményei által átszínezett szemlélete, képzetei, gondolatai vannak — s „fogalma“ nincs.

Ennek a magyar nemzet-eszmének az elemei természetesen azonosak lesznek mások nemzet-eszméivel, — azonban az abban foglalt tényezők értékelési sorrendje, az a fontosság, amelyet egyik vagy másik tényezőhöz fűzünk, egyéni jelleget fog adni a mi nemzet-eszménknek. Már pedig akkor, amikor a magyar nemzet jelentését keressük, tehát azt, hogy milyen lényeges vonások különböztetik meg a többi nemzetektől, erre kell figyelemmel lenni. Ilyen eredmény birtokában adhatunk csak választ arra, hogy melyek azok a lényeges elemek, amelyek normává emelendők, hogy a nemzet létezésének értelme legyen s ez alapon szerkeszthetem meg körültekintően a győzelmet ígérő doktrínát. A múltat visszatekintőleg így láthatom meg, melyek voltak ennek a sajátos stílusnak, belőle folyó lényeges eredményei, amelyek következtében és amelyek által a nemzetnek, illetőleg létezésének értelme volt.

Anélkül természetesen, hogy a következőkben mondottak a végleges vagy azt megközelítő eredmény igényével léphetnének fel, ilyen módon kíséreljük meg a magyar nemzet-eszme tudatosítását az egyes gondolatlemek felsorolásával. — A nemzet az azonos szellemben élő, tradíciót hordozó generációk egymásután következő végtelen sora, amely közösség, mert önérték-tudata, erőérzete, létének veszélyeztettsége tagjait egybekapcsolja; küzdelmi, sors- és hitközösség, amelyben él az ország felett rendelkezés, a hatalmi renddel való azonosság büszke tudata még azokban is, akik annak gyakorlásából ki vannak zárva. De nem azért van és lehetséges a nemzet, mert a nemzedékek hosszú sora azt megteremti, hanem azért következik egymásután nemzedék nemzedéket követve az időben, mert van nemzet, van eszme, amely felé nemzedékek zárt sorokban haladnak, a maga országában örök lényét, Önértékét szabadon kifejtő közösség eszméje felé. (Az egyke vagy a gyermekáldás teljes hiánya nem azért borzasztó, mert a nemzedékek megritkulásával bekövetkezhetik a néphalál, hanem mert a nemzet már meghalt ezekben a családokban és egyesekben, nem hordják a nemzetet magukban, soha nem illetheti meg többé őket a „nemzetes“ cím, — mert nem látják a nemzet értelmét, nincs értelme számukra a létnek, a lét folytatásának, amely előttünk mint nemzeti lét jelenik meg. S mint ahogy az öngyilkosság jobban ráébreszt a múlandóságra, úgy az egyke is épúgy, mint a disszimuláció gyökereiben támadja meg ezt az értékhitet, hogy „van értelme“ a nemzeti létnek.)

S így válik világossá nyelv és irodalom, hagyomány és erkölcs, egyszóval a kultúra jelentősége is. Ennek az eszmének, az eszme által teremtett értékrendnek az élő nemzedékek közötti kifejezője, tudatosítója és propagálója a kultúra, mindennek megőrzője és elkövetkezendő nemzedékeknek átadója. De ezt az eszmét, annak tökéletességét utolérni akaró azonos formáló akarat teremtí az országot és a kultúrát egyaránt, nincsenek ellentétben egymással, kiegészítik és feltételezik egymást.

Ha már most azt kutatjuk, hogy ebben a nemzeti eszmében mi az, ami legalább hangsúlyozottabb voltában más nemzetektől eltérő s így jellemző a magyarságra, úgy a következőkre mutathatunk rá.

A nemzet szabadságáért vívott küzdelmeinek emlékét őrzi, a nemzetélmény s a nemzeti eszme érzelmi telítettsége, az alkotmány értékességébe vetett hittel való kapcsolódása, ami a szabadság mindent megelőző értékprincípiumát képviseli. A nemzet szabad magyarok közössége.

A nemzeti eszmének sajátos színezetet ad az a tény, hogy olyan nemzeti közösséggé, amelynek vezetői a nemzeti balsors élményét állandóan élték a történelem folyamán — s nem volt mind a mai napig a nemzet életében nyomothagyó olyan vezető egyéniségünk, akinek szociális élménye nemzet-élményénél erősebb lett volna. Innen származik a nemzeteszme arisztokratikus jellege, esztétikai színezete s az a vonása, hogy a nép, mint a vezetők gondoskodásának tárgya szerepel benne.

A nemzet eszméje szorosabban függ össze az országgal, mint az állammal. Ezért türelmesebb, közömbösebb, hajlékonyabb az állam területén élő más népekkel szemben. Ezért alkalmas lehet, ha a tartalmában korszerűen gazdagodik, anélkül természetesen, hogy önmaga legsajátabb életelvét feladná, több népet magába foglaló állam vezetésére. Az uralmi igény, az országiás igénye ma is kiérzik belőle.

Sorsközösség jellege is erős. A legszegényebb magyar is magáénak tudja érezni nemzete balsorsát.

S az itt szükségképpen még felmerülő részletkérdések közül ragadjuk ki, csak utalva rájuk, a következőket: hogy ha a népben hiszek, akkor a természet örökkön megújuló erejében s elnyühetetlenségében, — ha a nemzetben, akkor a szellemben, értékben és értékvalósítás lehetőségében és feladatában hiszek, tehát az „emberis-ben; hogy itt látható, milyen lent kell a határt nép és nemzet fogalmi között megvonnunk, mert a közös, átélte anyanyelv maga már a szellemit hordozó gazdag tenger, amelyből minden érték születik s így szükségképpen már bizonyos fokig nemzetet jelent. Mindezeknek részletes kifejtése és bizonyítása sok tanulságot szolgáltatna, mindezt azonban itt mellőzve, mutassunk rá még arra, mint az eddig legjobban elhanyagolt tényre, hogy a nemzetnek a maga értékességébe s örök fennmaradásába vetett hite — fontos és alapvető jellemző vonása. Fűzzük ehhez hozzá azt, hogy ez a hit a nemzeti közösség életességének, aktivitásának, minden irányú tevékenységének és alkotásainak eredményeit kísérő önértékből s a nemzetet alkotó egyesek önértéktudatának, halhatatlansági igényének, a nemzeti

közösség értéktudatával való azonosulása által kiváltott pótolhatatlan egyszerűség tudatából születik.

A NEMZETI KÖZÖSSÉGHEZ, mint értékrendszerhez hittel való tartozásnak két határesetje van. Vannak magyarok, akik beleszületve a magyarságba, azt ajándékképpen kapták, hosszú népi fejlődés eredményeképp, amelyért ép ezért úgy érzik, mintha nem is járna hála és efilenszolgálat, — s vannak olyanok, akik hittel válnak szinte szemünk előtt, meghatározható időben ennék a közösségnek tagjaivá és hittel vállalják a nemzet sorsát, az érte való küzdelmet is.

Az a különös ellenérzés, amit akkor tapasztalunk, amidőn az ilyen idegen származású ember, aki magát maradéktalanul magyarnak érzi, a honfoglaló ősookról őszinte meggyőződéssel, mint saját vérszerinti őseiről beszél, abban leli magyarázatát, hogy a nemzetet mégis valamennyien elsősorban egy emberközösségnek tartjuk s megfelelkezünk arról, hogy története — szellemének története s a szellemősök tényleg az idegen származású magyarok ősei is. De ez egyáltalában nem jelenti azt, mintha ilyen módon könnyűvé lenne a magyarrá válás. Elsősorban itt is ki kell emelnünk azt, hogy épp úgy, mint a hit élménye csak nagyon keveseknek adatik meg a maga őszinteségében s azok, akik a hit palástjába öltözködve járnak előttünk gyakran robusztus és harcra alkalmas lelki termet helyett a maguk önálló életét élni nem tudó, vézna leikecskéket takarnak, — éppúgy a nemzeti hitnek is megvannak a maga farizeusai, vámszedői és bálványimádói. A harcos és kötelező hitet még a nemzedékeken keresztül abban a hitben élt egyes ember is csak egyéni érdemével szerzi meg, — de megvan a lehetősége annak is, hogy ez a hitvallás, ennek a hitnek minden következményével való vállalása egy vérségében idegen származású embernek adatik meg. Az azonban kétségtelen, hogy érdekből nem származhatik ilyen hitvalló magyarság s bár a hit kisebb mértékével rendelkező nemzettagoknak is megvan a maguk értékes funkciója, de vannak olyan hivatások, amelyek nem lehetnék az övéi. Különösen alkalmatlanok arra, amire pedig hajlandóságuk van, hogy a hitvédelemnek szerepét vállalják. Helyesebben magának a szerepnek vállalására alkalmasabbak, mert nekik a magyarság még „szerep“ s mert a szerepet színpadon, görögtűz fényében jobban tudják játszani, hatásuk nagyobbnak látszik, mint azé, aki a szerepet számukra megírja és előírja.

Ennek a hitnek vannak azonban káros megjelenési formái is.

— Forrása lehet annak a tétlen és mozdulatlan tunyaságnak, amely abban bízik, hogy bennünket megóv a sors és ezért kevés az, amit a magunk erejéből elvégeznünk s mint feladatot vállalnunk kell. Érzéketlenné tesz az idő múlása iránt, mert hiszen mi jelentősége lehet napok vagy évek mulasztásának arra nézve, aki az örökkévalóság számára él. Ennek a hitnek állítólagos védelmében, amely csak akkor jelent életet és erőt, hogyha a nemzet igazi, legmélyebb eszméjét szolgálja s nem múló érdekeket, lehet köztetszéstől kísérvé üldözőbe venni a bálványrombolókat és megakadályozni, hogy az arra elhivatottak jelöljék ki újra és újra a korszerű új feladatokat.

Ezt a hitet, amelynek létezését sokan el sem fogják ismerni, mások jelentőségének ilyen beállítását fogják túlzottnak minősítem, akkor tudjuk megérteni valójában, ha azokat a támadásokat vázoljuk fel, amelyek ellene irányulnak. Fontos ez azért is, mert a magyarság létérzését döntően befolyásolja az a körülmény, hogy nincs Európában olyan nemzet, amelynek önérték-hitét egész története folyamán, úgy mint a mienket, belülről is szakadatlanul támadták volna, s ami egészen sajtásággá teszi helyzetünket, az, hogy ez a rombolás és támadás olykor nem is az ellenséges gyűlölet, hanem a fölényes megvetés formájában jelentkezik.

Mi értelme van egy kis államnak, vetette fel már a kérdést Lord Salisbury 1890 körül, annak a véleményének adva kifejezést, hogy a kis államok el fognak tűnni, mert nem lehet funkciójuk a modern korban. Hasonló természetű megnyilatkozásokat kötetlenül lehetne idézni. A kis hatalmak ilyen megítélése, ha nem is jelent önmagában véve veszedelmet, jó ismerni és számolni vele, mint tendenciával. Azt, hogy a nemzetek egyenjogúsága illúzió csupán, élményszerűleg kevés nemzet tudja úgy, mint mi. Ezek az értéktudat ellen irányuló támadások azonban akkor válnak veszedelmessé, amikor ezek a kicsiségi komplexumok belülről találnak hívókra és propagálókra. Kis hatalom vagyunk, mondják, amelynek nem állanak a megfelelő hatalmi tényezők rendelkezésére önnön életének önerejéből való biztosítására; számszerűen kevesen vagyunk, vezető rétegeink kifáradtak;—jaj, szervezni nem tudunk; geográfiaiig túlveszélyes helyzetünk ahhoz, hogy önerőnkől tudnánk helytállani. De illúziók a múlt értékei is, örömmel tépik le a magyar nevet arról, aki vérszerinti származásában valamikor idegen volt és magyarrá válva, munkája a magyar kultúrát gazdagította. Nem a megismerés vágya által hajtva, hanem a leleplezés kárörömével kimutatni intézményeink külföldről való „másolását“, támadni személyeket, akik a magyar élet értékei, nem utolsó eszköze ennek a soha nem szűnő hadjáratnak.

Mit jelent magyarnak lenni? kérdik s ez nem az érdeklődő ember szeretetteljes kérdése, hanem azé, aki értékesebbnek találja önnön-létét. Mi értelme van a magyar létnek? kérdik s ez azt jelenti, hogy nem találják értelmét, mert hiszen nem kérdeznék, ha az magától értetődő volna számukra s ha értéket jelentene, akkor azt felismernék. S a kérdés hangsúlyából még az az aggályuk is kicsendül, hogy nem gátolja-e ez a kisebb értékű létforma magasabb értékek, értsd az „ő érdekeik“ érvényesülését. Hogy ilyen és hasonló kérdésekre választ tudjunk adni, érthető választ, annak első elengedhetetlen előfeltétele az volna, hogy azonos értékrendszeren belül éljünk a kérdezővel. S ez bizony ritkán van így.

Ami a jelen helyzetet e tekintetben minden előzőnél súlyosabbá teszi, az a körülmény, hogy ma már a tömegek hitének megingatása végső célja ezeknek a támadásoknak. Az ezekkel a kérdésekkel egyáltalában nem foglalkozó, mindennapi munkáját végző embert zavarják meg nyugalmaiban azzal a kérdéssel, hogy „mi értelme van“ ennek a magyar életnek. S olyan kérdésekre, amelyekre válaszolni nehéz vagy lehetetlen, kell feleletet adniok olyanoknak, akiknek a

nyugodt hit lenne feladatuk és az a készség, hogy adott pillanatban a mindennapi eredményes munkában rejlő legjőzanabb hitvédelmen túl életüket is kockára tegyék azért.

Ismét jellemzővé teszi helyzetünket az, hogy ez a támadás sok ponton folyik. Elsősorban a felvidéki és erdélyi magyarságra kell gondolnunk, akikkel szemben az iskolakényszertől kezdve a belső propaganda legkönyörtelenebb módszerein keresztül mindent elkövetnek, hogy a magyarságba vetett hitüket megingassák. Másfelől a disszimiláns hajlandóságú belső kritika is hasonló munkát végez, bár hasznot is hajt azáltal, hogy ezt a problémát állandóan ébren tartja és mert rajtuk gyakoroljuk magunkat. Feladatot is végeznek talán azzal, hogy elrothasztják a nemzet lelkén belül mindazt, ami rothasztható. A módszer többféle, amelyet e téren követnek, megbúvhatnak a bálványrombolók sorai között s takarhatják magukat a reformlelkület lobogójával.

A védekezés csak az építő munka lehet. Minél gazdagabb egy élet, annál nehezebben válik más eszközévé. Egyetlen út a nemzeti közösség minden tagját ellenállóvá tenni, erővel felruházni itthon és megszállott területen egyaránt. Ennek legfőbb eszköze, élő és ható új értékrend kialakítása, amely választ ad minden új kérdésre és új értelmet ad minden régi magyar igének, azaz a cselekvés olyan normáit tartalmazza, amely irányt szab minden magyarnak itthon és a határokon túl. S amilyen mértékben fontos, hogy ne legyenek idegen isteneink, ép olyan mértékben az is, hogy ne váljunk bálványimádókká. A védelmet, az elhárítás munkáját a csúcson levőknek kell vállalniok, azoknak, akik ezt a problémát látva látják. Akkor, amikor ilyen kérdések merülnek fel, ha átmenetileg is, egy nemzet életében, akkor az egész szellemi életnek éreznie kell, hogy ez a feladat minden mást megelőz, de tudnia kell azt is, hogy azokat nem intézi el. Bármilyen legyen egyesek lekicsinyülő véleménye a magyar tudomány és irodalom önálló eredményeinek értékéről, — az kétségtelen, hogy ezek a kérdések készen találják az írástudókat a maguk őrhelyein. A történettudomány igyekszik elvégezni e téren a maga feladatát s a magyar költő s a magyar író sohasem feledkezett meg erről.

Minden jó igyekezete hatástalan marad azonban ezeknek a hitvédőknek, ha a szociális és politikai viszonyok nem teremtik meg munkájuk hatályosságának előfeltételeit. Az idegenben nagyobb munkabért kapó dolgozó csak akkor őrzi meg a magyarságba vetett hitét, ha adott körülményeink között az összes nemzeti szempontok tekintetbevételével nyújtható legteljesebb ellenszolgáltatását megkapja munkájának s másfelől tagjául fogadja egy olyan szellemi közösség, amelynek legfőbb értéke az ő értéke is, amelyért hajlandó áldozatot hozni. Az összehasonlítás következtében előnytelen külső tényeket a belső értékélmény paralizálhatja csupán.

Az önértéktudat ellen irányuló támadások azonban ennek a kérdésnek csak egyik és pedig jelentéktelen részét alkotják. Mert hiszen a magyar lét jelentését és értelmét illetőleg kérdést intéz az előző nemzedékhez minden újonnan érkező s igyekszik a maga részéről új választ adni a régi problémákra. Másfelől és ez az a forrás, amelyből mindig

leggazdagabban buzgott az e kérdések iránti érdeklődés, nemzeti balsorsunk állandóan arra késztetett, hogy ezeken a kérdéseken keresztül keressük azt a megnyugvást, amit az élet zavartalansága nem biztosított. Mit jelent magyarnak lenni, kérdezzük, azaz milyen a magyar ember, milyen testi, lelki tulajdonságokkal rendelkezik, milyen jellemvonásai vannak, amelyek más nemzet fiaitól megkülönböztetik, mik a hibái és mik az erényei; milyen célokat követ, milyen eszmék szolgálatában áll, mi a földi programja? De azt is kérdezzük, mi a jelentősége, értelme, milyen értéket szolgál, milyen értéket jelent létével és létének eredményeivel együtt? Mi a magyar nemzet legbelsőbb lényeges megkülönböztető vonása más nemzetekkel szemben s mi létének értelme, azaz a múltra vonatkozólag mi a magyar történet értelme s mi az a jövőre vonatkozólag, azaz mi a hivatása? Ezekkel a kérdésekkel nagy érdeklődéssel kísért külön-külön tudományos diszciplínák foglalkoznak, gondoskodni kell arról, hogy azok eredményei éppen a támadásokra való tekintettel a megfelelő formában közkinccsé váljanak. A hivatástudatnak is nagy jelentősége van ebben a tekintetben, mert hatályos eszköz minden olyan törekvés ellen, amely a nemzetet eszközzé akarja süllyeszteni.

Ha a nemzet örökkévalóságában hiszek, akkor a nemzet rendeltetése csak örök eszme és örök érték szolgálata lehet. Lehet történeti konkrét feladatunk az, hogy a dunavölgyi népeknek egy magasabb eszme iránti lojalitás jegyében közös szervezetet teremtünk és ebben a vezetést magunkhoz ragadjuk. Ilyen konkrét történeti feladatok azonban nem meríthetik ki a hivatás tartalmát. Hiszen ez azt is jelentené, hogy a hivatás betöltésével az illető nemzetnek földi rendeltetése befejeződött, vagy várnia kell, amíg évszázadok múlva ismét hivatása lesz. Európával szemben mai formájában semminemű hivatást nem érzünk, nem érezhetünk, mert nem jelenti valamilyen magasabb eszme testté válását. Majd ha igazságával fog meggyőzni és felemelni bennünket 'és nem nyers hatalmával földre tiporva, legyűrve tartani, akkor felmerülhet valamilyen kötelezettség vele szemben, azonban mindig csak mint egy norma megszemélyesítőjével szemben. Hivatást önmagunkkal szemben érzünk csupán s ha a nekünk parancsoló eszmények követése közben életművünk olyan, hogy annak jelentősége, értéke Tan Európa többi nemzetei számára is, annak nagyon tudunk örülni. De nem áldozhatjuk fel önnön-értékeinket azért, hogy „hasznos“ tényező legyünk az európai népek háztartásában. Európa nem adott és nem adhat nekünk értelmet, ami értelme, értéke van a magyar életnek, az csak saját erőnkől lehet,—az alkotás, a magasabb értékek szolgálata által. Ez egyáltalán nem jelent szűk látókörű elzárkózást más nemzetekkel szemben: egyiktől tanulunk dolgozni, másiktól államot alkotni, a harmadiktól embernek lenni, de ezek a megtanult dolgok, ismeretek, élő és ható szellemi tényezőkké csak akkor lesznek, ha magunkévá hasonítottuk, újraéltük őket, magyar értelmet adtunk az európai igéknek.

Az a meghatározás, amely a nemzetet tette központi jelentőségűvé, nyilvánvalóan irányt szab abban az irányban, amelyben a hivatást keresnünk lehet és kell. Ha azt mondom, hogy magyar az, aki nem-

zete örökkévalóságában hisz, akkor hivatása nyilvánvalóan a legjobb nemzet, még pedig a magyar ember számára legjobb nemzet megalkotása lesz, ami azt jelenti, hogy „nemzet“ akar maradni, a nemzet legfőbb szempontja szerint rendezzi az összes többi értékeket egységes renddé, amelyben benne van minden érték, ami más nemzeteknél — csak más sorrendben és más arányokban, hit, művészet, tudomány egyaránt a legjobb és legszebb nemzetet alkotni-akarás vágyától átszínezi. S amikor Dac, Gond és Hit kovácsolta lélekkel ennek a hivatásának él, akkor valóban örök eszméket szolgál. Akkor, amikor az országépítést, a rendteremtést, a közösség formájának megóvását hivatásának érzi, örök értékeket szolgál, mert kiirthatatlan az emberiségben az a törekvés, amely a kialakult formákat szétöri és a formátlan káosz Ősölébe dönti. Tudatában van önnön-értékének és misem csábíthatja másokkal való összehasonlítgatásra. Önnön-értékének óvása közben a lét minden kockázatát vállalja s ilyen módon az önmagához való hűség eszményeit szolgálja, mert megvan a törekvés az emberben ahhoz, hogy hűtlenné váljon lényéhez, — a tiszta elhomályosul, az eredeti jelentés korcs lesz, az egyszeri szín, egyszer való érték a nagy szürkéségbe olvad. S akkor, amikor e két eszmét igyekszik megközelíteni, az önérték fejlesztését, megbecsülését és óvását egyfelől, másfelől annak a közösségnek megteremtését, amely ennek előfeltétele, akkor egyben a szabadság eszméjét is szolgálja, amely a teljessé fejlődő, a személyiséggé gazdagodó ember elengedhetetlen és legelső életfeltétele.

S úgy érezzük, hogy van értelme a magyar létnek, mert bár döntő csatát nem nyertünk, de élünk, újra és újra hittel páncélozzuk magunkat a jövő küzdelemre. Ez mindenkor példa lehet kis és nagy nemzetek előtt egyaránt, mindig készen várni a nagy feladatot. Az örök emberinek talán mi fogjuk az idők folyamán legtökéletesebb megoldását adni.

A magyar lét értelmének ilyen módon való felvetése csak önmagunk előtt bír jelentőséggel. Ha mások, más nemzetek a felelősségrevonás és lekicsinylés hangján a saját maguk érdemeit mutogatva intéznek kérdést hozzánk, arra nincs válaszunk. Hogyan tartozna felelőséggel annak, aki apját szeretni nem tudta, az, aki testvéreiről feledkezett meg? Az értékvalósítás ellenőrzése egyik állam részéről a másik irányában a nemzetközi életnek centrális problémája, azonban mindig csak részértékre irányulhat s magának a létnek egészére soha.

Eljő az az idő is, amidőn arra választ kell majd adnunk. Ha azonban önmagunkhoz híven azt a közösséget, amely önértékünk ápolását lehetővé tette, szabadságában megóvni igyekeztünk, akkor a küzdelem eredményessége nem jöhet számításba. Akkor majd az idők végeztével, amidőn az összes nemzetekkel egy sorban megítéltetésre megjelenünk, midőn minden nemzet sorsa betelt, midőn Hölderlin szavaival élve, minden, ami el volt választva újra egyesül: „így rendeltetett“, e két szóban fogja a magyar nemzet a maga jelenlétét összefoglalni a legfőbb és egyetlen igaz bíró előtt.